

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Instytut Historii Nauki PAN
im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów w
Warszawie

ZAPROSZENIE

Warszawa – Poznań, marzec 2018 r.

Sz. Pani/ Pan.....

Zapraszam na cykliczne seminarium Instytutu Historii Nauki PAN oraz Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza pt. *Międzykulturowy wymiar komunikacji idei w dziejach nauki*. Seminarium adresowane jest do interdyscyplinarnego grona badaczy zainteresowanych historią nauki i antropologią wiedzy. Główny akcent w pracach seminarium położony został na drogi i bariery recepcji i interpretacji idei naukowych w dziejach oraz na wiedzę jako element dialogu kultur. Najbliższe spotkanie uczestników seminarium odbędzie się w dniach 12-13.05.2018 r. w Domu Pracy Twórczej UAM w Ciężeniu nad Wartą. Początek spotkania o godzinie 15.00.

Program seminarium:

12.05.2018 (sobota)

15.00-16.00 - obiad

16.00-16.45

dr Václava Kofránková (Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Praga), *Film a dějiny v české historiografii [Film i historia w czeskiej historiografii]*

16.45-17.30

dr hab. Rafał Prinke (AWF – Poznań), *Czeska historiografia alchemii*

17.45-18.30

prof. Wiesław Wójcik (Akademia im. Jana Długosza, IHN PAN), *Historiografia matematyki czeskiej*

18.30-19.15

prof. Tadeusz Srogosz (Akademia im. Jana Długosza), *Trudny polsko-ukraiński dyskurs historiograficzny*

19.30-20.30 – kolacja

13.05.2018 (niedziela)

8.00-9.00 – śniadanie

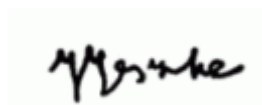
9.15-10.00

prof. Wiktor Werner (UAM), *Specyfika źródeł 'born-digital' i warsztat pracy historyka XXI wieku*

10.00-10.45

mgr Adrian Trzoss (UAM), *Metodologiczna refleksja nad źródłami cyfrowymi w kontekście badań nad kampanią przedreferendalną Brexit w przestrzeni Web 2.0*

Zgłoszenia uczestnictwa należy dokonać pocztą elektroniczną (jeszke@amu.edu.pl lub jjeszke@gmail.com) najpóźniej do dnia 5 maja 2018 r. Koszt uczestnictwa w seminarium wynosi 160 zł. (nocleg + wyżywienie [sobota: obiad, kolacja; niedziela: śniadanie]). Wpłaty należy dokonać na konto „Instytut Historii Nauki PAN, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, Bank BGK Oddział Warszawa, 93 1130 1017 0020 1466 8520 0002” do dnia 5 maja 2018 r. W treści wpłaty należy zapisać: „Ciężen maj 2018” oraz podać imię i nazwisko uczestnika seminarium. Faktury wystawiane są na pisemne żądanie zgłoszone najpóźniej 7 dni po dokonania wpłaty, z podaniem danych płatnika (osoba fizyczna - imię i nazwisko, adres; firma – pełna nazwa, adres, NIP; dfkihn@ihnpan.waw.pl). Osoby nie zmotoryzowane proszone są o kontakt, w celu organizacji dojazdu do Ciężenia. Uczestnicy seminarium zainteresowani wygłoszeniem referatów na kolejnych spotkaniach proszeni są o nadsyłanie ich tematów wraz z krótkim streszczeniem. Bieżące informacje o seminarium dostępne są na stronie internetowej <http://www.amu.edu.pl/~jeszke> oraz na stronie internetowej IHN PAN www.ihnpan.waw.pl.

Prof. UAM dr hab. Jaromir Jeszke

STRESZCZENIA

Václava Kofránková

Film a dějiny v české historiografii [Film i historia w czeskiej historiografii].

Zájem o dějiny jako filmové téma prakticky splývá s počátky kinematografie a čeští tvůrci v tom nebyli výjimkou. Vzhledem k důležité roli, kterou historie hrála v ideologii první československé republiky, vznikala v československé kinematografii již od 20. let 20. století četná díla s historickou tematikou. Mnozí tvůrci si již tehdy uvědomovali, že jejich interpretace minulosti je závislá na dobovém kulturně-politickém kontextu, a s tímto poznáním aktivně pracovali. Oživé dějiny na filmovém plátně se staly významným zdrojem argumentace či dokonce legitimizace různých politických režimů a pro historiky trvalým svěděctvím o ideovém potenciálu obrazů minulosti. Vztah mezi filmem a dějinami zaujal světové historiky (Marc Ferro, Robert A. Rosenstone a další) s plnou intenzitou během 70. a 80. let 20. století. Nepřekvapí, že čeští historici byli mezi prvními, kteří toto téma zpracovali. Na průkopnické studie Ivana Klimeše a Jiřího Raka z 80. let 20. století navázalo na přelomu 80. a 90. let několik ročníků *Filmového sborníku historického* s texty na toto téma, a v polovině 90. let pak studie Petra Čorneje, Víta Vlnase či Roberta Kvačka v časopise *Iluminace*. Paralelně se této problematice věnovaly semináře pod vedením Petra Čorneje na Katedře dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty UK v Praze. Nová generace studentů, budoucích badatelů a učitelů dějepisu, objevila film jako inspirativní pramen, který lze interpretovat jako svědectví doby jeho vzniku, a také ho lze zajímavě využít při výuce dějin. Přirozeným vyústěním vlny zájmu o toto téma byl v roce 2003 vznik projektu „Film a dějiny“, který od té doby přinesl šest publikací, jež shrnují různé metodologické přístupy k této tematice. Řada dílčích studií, která se daným tématem zabývá v současnosti, ukazuje, že zdaleka ještě není vyčerpáno a že je, například v kontextu mediální výchovy, opět více než aktuální.

Rafał T. Prinke

Czeska historiografia alchemii.

Czechy są jedynym krajem Europy Środkowo-Wschodniej gdzie historia alchemii była przedmiotem badań i dociekań na szerszą niż incydentalną skalę. W Polsce do końca XX w. poważne źródłowe kwerendy przeprowadzali jedynie dwaj uczeni w latach 1950. i 1960.: Roman Bugaj i Włodzimierz Hubicki. Na Węgrzech w 1928 László Szathmáry opublikował książkę "Magyar Alkémisták" (reprint 1986), jedyną pozycję węgierską z tej tematyki do końca minionego stulecia. W pozostałych krajach regionu badań takich nie podejmowano wcale (nie licząc drobnych wzmianek). Sytuacja taka była spowodowana niewątpliwie znacznie większą popularnością samej alchemii w Czechach, szczególnie (ale nie tylko) w epoce panowania cesarza Rudolfa II. Czescy badacze już w połowie XIX w. zainteresowali się dziejami poszukiwania Kamienia Filozofów w ich ojczyźnie, przy czym podejście owych prekursorów można nazwać "gawędziarsko-erudycyjnym", bazowali bowiem na rzetelnych kwerendach archiwalnych, ale publikowali swe ustalenia w formie swobodnej gawędy, a nawet zbeletryzowanej opowieści. Na przełomie wieków pojawiły się edycje i tłumaczenia czeskich tekstów alchemicznych, a także opracowania wydawane przez entuzjastów własnym nakładem, co można określić mianem etapu "amatorsko-krytycznego". Również na początku XX w. ukazały się pierwsze prace "historyczno-naukowe", kontynuowane w latach 1930, kiedy to współistniały z wydawnictwami nowego nurtu "ezoterycznego". Krótco po II wojnie światowej ukazała się jedna książka na temat dziejów alchemii w Czechach, po czym nastąpiła przerwa do końca lat 1960. Nowy okres w czeskiej historiografii alchemii rozwijał się bardzo powoli, koncentrując się na analizach tekstów i ich chemicznej interpretacji (podejście "tekstologiczno-pozytywistyczne"), stopniowo przechodząc w kierunku ujęcia "społeczno-kulturowego". Jednocześnie odrodził się w tzw. drugim obiegu nurt "ezoteryczny", w ramach którego publikowane były samizdaty tłumaczeń tekstów alchemicznych. Po przełomie 1989 r. wydawane były też tłumaczenia ważnych opracowań światowych, a oba nurty historiograficzne rozwijały się bardzo intensywnie, doprowadzając do niezwykle ciekawej konwergencji i powstania pod koniec XX w. wyjątkowej symbiozy "akademicko-ezoterycznej", specyficznie czeskiego podejścia do badania dziejów alchemii.

Wiesław Wójcik

Historiografia matematyki czeskiej.

W dziejach matematyki czeskiej było kilku wybitnych matematyków m.in. Bernard Bolzano, Karel Slaviček, Eduard Čech, Miroslav Katětov, Franciszek Kodesch. Dla rozwoju historiografii czeskiej matematyki, poza badaniami nad pokazaniem dorobku czeskich matematyków, ważnym impulsem były zajęcia z dydaktyki matematyki. Od roku 1980 odbywają się letnie szkoły poświęcone historii matematyki. Jednym z celów tych

szkół było przygotowanie wykładów z przedmiotu „Ogólnoświatowe problemy w matematyce”. Przedmiot ten został w końcu lat siedemdziesiątych włączony do programu nauczania matematyki w czeskich szkołach. Okazało się, że zagadnienia związane z badaniami dziejów matematyki są kluczowe dla opracowania programu tego przedmiotu. Założycielem letniej szkoły był Jaroslav Šedivý (1934-1988), zarazem organizator pierwszej konferencji wspólnie Jaroslavem Foltou, a w późniejszym czasie z Eduardo Fuchsem. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych letnie szkoły stopniowo zmieniały swój charakter rozszerzając zakres badań o tematy związane z rozwojem matematyki. W latach 90-tych dołączyli do tych spotkań doktoranci z Wydziału Matematyki i Informatyki Ogólnej Uniwersytetu Karola w Pradze i Wydział Edukacji Uniwersytetu w Brnie. Na początku lat dziewięćdziesiątych Jindřich Bečvář i Eduard Fuchs, prowadzący szkoły doktoranckie odpowiednio w Pradze i Brnie, prezentowali wraz doktorantami wyniki prac badawczych w ramach pisanych prac doktorskich. W ten sposób od 2001 roku szkoły letnie przekształciły się w Centrum Badawcze Historii Nauki. Od 2003 roku letnie szkoły uzyskały rangę konferencji międzynarodowych. W 1994 roku Jindřich Bečvář i Eduard Fuchs założyli serię wydawniczą *Dějiny matematiky* (Historia Matematyki). Wyszło wiele monografii dotyczących czeskich i światowych matematyków. Publikowali w nich swoje prace historyczne nie tylko matematycy i historycy, lecz również studenci szkoły letnie i studenci podyplomowi mogli publikować krótkie, ale także obszernie teksty z historii matematyki. Przedstawię analizę referatów, które miały miejsce na letnich szkołach oraz prac wydrukowanych z serii monografii z historii matematyki. Postaram się wskazać na wypracowane metody badań historycznych i czeską specyfikę tych badań.

Tadeusz Srogosz

Trudny polsko-ukraiński dyskurs historiograficzny.

Stosunki polsko-ukraińskie w ciągu stuleci kształtowały się w złożonych okolicznościach. W okresie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego na te stosunki oddziaływały czynniki społeczne, narodowe, wyznaniowe, międzynarodowe. O tych czynnikach pisali historycy XIX i pierwszej połowy XX w., reprezentując jednak polską optykę. Od XVIII w. czasu skala konfliktu zmieniała się, oscylując między sporadyczną współpracą a ludobójstwem, co niewątpliwie oddziaływało na twórczość historyczną. Mimo to należy aktualnie dążyć do pojednania między bratnimi narodami, co wcale nie znaczy pomijania spraw trudnych i bolesnych. Analiza ukraińskiej historiografii i podręczników do nauczania historii w zakresie ruchów hajdamackich i koliszczyzny jeszcze raz utwierdza w przekonaniu o potrzebie wspólnych polsko-ukraińskich badań. W dalszym ciągu w sferze postulatu pozostaje wspólny polsko-ukraiński program badawczy dotyczący hajdamaków i koliszczyzny, który przynajmniej wypracuje protokół rozbieżności. Tylko na tej drodze możemy zminimalizować jaskrawe wykorzystywanie interpretacji dziejów do bieżącej ideologii i kształtowanie w tym duchu młodego pokolenia. Niewątpliwie oprócz argumentów merytorycznych, dalej funkcjonować będą inne, związane z kontekstem ideologicznym, politycznym etc. Chodzi jednak o to, aby dyskurs na temat stosunków polsko-ukraińskich w różnych epokach sprowadzić do zbliżonego do normalności dyskursu naukowego, mającego na uwadze jedynie ograniczenia wynikające z imputacji kulturowej, co nie było zachowane zarówno ze strony ukraińskiej, jak również polskiej.

Wiktor Werner

Specyfika źródeł ‘born-digital’ i warsztat pracy historyka XXI wieku.

Referat będzie poświęcony zagadnieniu tego w jaki sposób historycy mogą/muszą przygotować się na nadejście epoki cyfrowej w historiografii. W obecnej sytuacji znaczna część źródeł, z którymi historyk ma do czynienia ma postać materialną bądź analogową. Wynika to z zakresu zainteresowań historiografii, które w minimalnym stopniu dotyczą wydarzeń społecznych, politycznych czy ekonomicznych mających miejsce na przełomie XX i XXI wieku oraz już w naszym stuleciu. Źródła, z którymi pracuje dzisiejszy historyk nie mają zatem zazwyczaj charakteru cyfrowego bądź są wtórnie zdigitalizowane co nie wymusza zasadniczych zmian o naturze metodologicznej bądź źródłoznawczej a jedynie wprowadza drobne korekty. Sytuacja ta zmienia się jednak drastycznie w momencie gdy historyk interesujący się historią faktycznie najnowszą spotyka się z źródłami, które powstały już w internecie tzn. nie miały swoich wcześniejszej wersji niecyfrowej. Wówczas mamy do czynienia z nowymi sytuacjami w obszarze zasadniczego podejścia do źródła. Tego rodzaju „cyfrowy szok” dotyka dziś wiele nauk społecznych i będzie również w coraz większym stopniu dotyczył historiografii dlatego potrzebna jest refleksja (wykorzystująca doświadczenie kulturoznawców, socjologów, ekonomistów, politologów) nad specyfiką nowego rodzaju źródeł oraz nad tym jak ta specyfika będzie dotyczyła sposobów badania i konceptualizacji problemów badawczych. Ponieważ autor tego referatu podejmuje w swojej praktyce badawczej problematykę zjawisk społecznych realizujących się w internecie i wykorzystuje źródła ‘born-digital’ to chciałby podzielić się swoimi doświadczeniami w zakresie możliwości i problemów związanych z ich obecnością w warsztacie pracy historyka.

Adrian Trzoss

Metodologiczna refleksja nad źródłami cyfrowymi w kontekście badań nad kampanią przedreferendalną Brexit w przestrzeni Web 2.0.

Referat będzie poświęcony metodologicznej refleksji nad źródłami cyfrowymi w kontekście badań nad kampanią przedreferendalną Brexit w mediach społecznościowych. Studium to koncentruje się na wnioskach natury hermeneutycznej wynikających z praktyki badawczej nad źródłami cyfrowymi oraz ontologiczną refleksją nad tym typem źródeł historycznych. Referat wpisuje się w szeroki dyskurs nad przedmiotem historii cyfrowej oraz rozważań nad metodyką tych badań w kontekście tradycyjnego warsztatu pracy historyka. Problematyka została sprowadzona do przypadku analizy kampanii przedreferendalnej Brexit w mediach społecznościowych. Kwestia oddziaływania nowych technologii komunikacyjnych na badania historyczne została już podnoszona przez naukowców (Brugger Niels, Schroeder Ralph 2017), a niniejsza refleksja uzupełnia ją o dodatkową analizę specyficznego tematu jakim jest kampania przedreferendalna. Przyjęta przeze mnie metodologia i metodyka jest dwojaka ze względu na interdyscyplinarność wymuszoną przez problematykę badań. Stosuję warsztat szeroko rozumiany jako data science oraz tradycyjny warsztat historyka. W pierwszym podejściu stosuję metody pozyskiwania i przetwarzania źródeł opisywane jako metoda KDD (Knowledge Discovery in Databases) w skład której wchodzi tzw. scraping (kwerenda i archiwizacja źródeł cyfrowych) oraz data analysis (ilościowe i jakościowe analizowanie źródeł cyfrowych metodami statystycznymi i informatycznymi). Wnioski z tej analizy służą dalszej refleksji historycznej w kontekście omawianego przeze mnie procesu historycznego (politycznego, społecznego, gospodarczego oraz kulturowego) a także ogólnej refleksji metodologicznej nad ontologią źródła cyfrowego i szeroko pojętego źródłoznawstwa. W drugim przypadku odwołuję się do koncepcji Jerzego Topolskiego (potencjalne i efektywne źródła historyczne), Umberto Eco (dzieło otwarte) oraz „źródła w procesie” – próby potraktowania źródła cyfrowego jako źródła historycznego z idącymi za tym obciążeniami analizy krytycznej (erudycyjnej i hermeneutycznej).